

ВПЛИВ СТАТЕВО-РОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ НА СОЦІАЛЬНУ АДАПТАЦІЮ ДІТЕЙ-АУТИСТІВ

Харченко Н. А. кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тичини
<https://orcid.org/0000-0001-6571-0976>

Перепелюк Т. Д. кандидат психологічних наук,
професор кафедри психології Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тичини
<http://orcid.org/0000-0001-6313-2279>

Стаття присвячена аналізу впливу статево-рольової поведінки на адаптацію та Я-концепцію підлітків з аутизмом. Розлад спектру аутизму (надалі «аутизм») характеризується труднощами соціальної взаємності, соціального спілкування, гнучкості та сенсорної обробки. Визначено поняття адаптації, статево-рольової поведінки, гендерної ідентифікації. Сьогодні актуальним є вивчення впливу психологічної статі на Я-концепцію, зокрема й дітей аутистів. Я-концепція в психологічній науці визначається як система уявлень людини про себе у зв'язку з її оцінкою. Таким чином, її структура включає три компоненти: когнітивний - уявлення про свою поведінку, здібності, зовнішність та соціальну значущість; емоційний - самооцінка, любов до себе; та оціночний - вольовий - прагнення підвищити самооцінку та здобути повагу. Крім того, поширеним залишається визначення Я-концепції як сукупності ставлень людини до самої себе. Доведено, що адаптація підлітків зумовлена статево-рольовою поведінкою і тим, як визначають себе дівчата та хлопці в контексті гендерної приналежності.

Ключові слова: аутизм; поведінковий розлад; статево-рольова поведінка; адаптація; Я-концепція.

Вступ. Нині все більше уваги приділяється зростанню поширеності хлопчиків з розладом аутистичного спектру (РАС) і наслідкам цієї невідповідності співвідношення для наукового та практичного розуміння аутизму у дівчат. Багато досліджень нині присвячені вираженій тривожності батьків та вчителів, зумовленій тим, що аутизм може проявлятися по-різному у хлопців і дівчат. Одним із невивчених факторів, пов'язаних із занепокоєнням щодо розвитку дитини, є те, чи впливають соціокультурні фактори, такі як очікування, пов'язані зі статтю, на оцінку тяжкості симптомів і прогнози щодо майбутнього розвитку поведінки. Таким чином, дослідження розладу аутистичного спектру (РАС) ґрунтуються на вибірках з домінуючим чоловічим складом. Як наслідок, те, як ми концептуалізуємо, вимірюємо та діагностуємо як аутизм, ймовірно, базується навколо науково-практичних досліджень на вибірках чоловіків. Чоловіче упереджене розуміння аутизму має драматичні наслідки для дівчат-аутистів – можливо, навіть більше для тих, хто не має когнітивних розладів, оскільки ця підгрупа, як правило, діагностують

рідше та пізніше в житті. Тим часом, раннє виявлення та лікування розладів розвитку, таких як РАС, має вирішальне значення для оптимізації результатів корекції.

Метою цієї статті є опис аналізу впливу статево-рольової поведінки на адаптацію підлітків з аутизмом.

Завданнями статті є визначення статево-рольової поведінки підлітків з аутизмом, її зв'язку з Я-концепцією та адаптацією.

Теоретичне підґрунтя. Розлад спектру аутизму (РАС, який у цій статті згадується як «аутизм») характеризується труднощами соціальної комунікації, а також повторюваною, обмеженою поведінкою, інтересами чи діяльністю, як зазначено в Діагностичному та статистичному посібнику з психічних розладів (5-е видання; DSM-5; Американська психіатрична асоціація 2013). Повідомляється, що аутизм вражає приблизно 1% населення, при цьому непропорційно більша кількість природжених чоловіків із таким діагнозом порівняно з природженими жінками (Vogel-Cohen, Knickmeyer, & Belmonte, 2005). Деякі останні дослідження виявили статеві

відмінності у фенотипі аутизму, але результати були неоднозначними щодо природи таких статевих відмінностей. Наприклад, систематичний огляд і мета-аналіз показали, що хлопчики мають вищий рівень повторюваної поведінки після 6 років, але не було статевих відмінностей у соціальному спілкуванні протягом усього життя хворих на аутизм (Van Der Miesen, Hurley, & De Vries, 2018).

Екстремальна теорія чоловічого мозку аутизму припускає, що когнітивний профіль аутистів характерно «чоловічий», який можна «визначити психометрично як тих осіб, у яких систематизація значно краща, ніж емпатія» (Baron-Cohen, Knickmeyer, & Belmonte, 2005). Цей профіль було позначено як чоловічий через докази статевих відмінностей у цих когнітивних здібностях у загальній популяції, причому жінки перевершують чоловіків у емпатії, а чоловіки перевершують жінок у системних навичках (хоча ці статеві відмінності модулюються культурними нормами та індивідуальною мотивацією). Фізіологічні статеві відмінності також підтверджують цю теорію; жінки, анатомія мозку яких була більш схожа на типову анатомію мозку чоловіків, виходячи з показників товщини кори, мали в три рази більше шансів мати аутизм, ніж жінки з більш типово жіночою анатомією мозку. Тому аутизм був описаний як випадок екстремального чоловічого мозку. Цілком можливо, що отримання діагнозу аутизм із рисами, які сприймаються як чоловічі, має наслідки для того, як аутистичні жінки ставляться до своєї біологічної статі та гендеру. Існують дані деяких досліджень, які свідчать про те, що жінки з аутизмом можуть не так легко ідентифікувати себе зі звичайними нормами жіночої статі. Результати якісних досліджень свідчать про те, що дівчата та жінки з аутизмом надають перевагу спілкуванню з хлопчиками та чоловіками, а не з жінками, і не легко ототожнюють себе з конструктом фемінності (Kanfiszler, Davies, & Collins, 2017). Гендерна дисперсія визначається як гендерна ідентичність або гендерне вираження, яке не відповідає традиційним чоловічим або жіночим гендерним нормам. У науковій літературі існують суперечливі дані щодо впливу комплексу маскулінності/фемінності на

адаптацію людини. На думку науковців, психічно здорова особистість чоловічої статі повинна мати яскраво виражені маскулінні характеристики, тоді як для жінок фемінність є найважливішим показником психологічно адаптованої особистості. Інші дослідники пов'язують психологічну адаптацію з поєднанням фемінних і маскулінних якостей – андрогінністю (С. Бем). В українській психології ця ідея розвивається по-різному. Існує точка зору, що поєднання маскулінності та фемінності в психіці чоловіків і жінок протягом життя по-різному впливає на їхню адаптацію. Наприклад, підлітки схильні розрізняти маскулінні та фемінні риси у сприйнятті себе та протилежної статі. Для більшості дівчат, на відміну від хлопців, жінки сприймаються як фемінні, а чоловіки - як маскулінні, а маскулінні та фемінні риси протиставляються більше жіночим, ніж чоловічим образам; це пов'язано з тим, що, порівняно з досвідом пізнання інших, переживання власних фізичних і психічних змін є більш ретельному аналізу.

Сьогодні актуальним є вивчення впливу психологічної статі на Я-концепцію, зокрема й дітей аутистів (Дж. Спенс, І. Дой, П. Ларсон). Я-концепція в психологічній науці визначається як система уявлень людини про себе у зв'язку з її оцінкою (Lemaire, Thomazeau, & Bonnet-Brilhault, 2014). Таким чином, її структура включає три компоненти: когнітивний - уявлення про свою поведінку, здібності, зовнішність та соціальну значущість; емоційний - самооцінка, любов до себе; та оціночний - вольовий - прагнення підвищити самооцінку та здобути повагу. Крім того, поширеним залишається визначення Я-концепції як сукупності ставлень людини до самої себе. І, за аналогією з установками, вона складається з когнітивних аспектів - образу "Я", який є змістом думок людини про себе; емоційно-оцінних аспектів - зокрема, емоційного ставлення до особистості в цілому або окремих її сторін; та поведінкових аспектів - які характеризують вираження попередніх двох аспектів у поведінці та спілкуванні. Я-концепція. Я-концепція виражає і спрямовує діяльність і переживання людини, вивільняє її мотиваційні тенденції і визначає адекватність її реакцій на соціальні зміни. В

основі Я-концепції лежить оціночний компонент, який зазвичай називають самооцінкою. Отже, позитивна Я-концепція характеризується високою самооцінкою, почуттям власної гідності та самоповаги. Негативна Я-концепція є синонімом негативного ставлення до себе, низької самооцінки та почуття неповноцінності. Однак, якщо Я-концепція нормотипових підлітків вивчалася досить ґрунтовно, то щодо статево-рольової поведінки та її впливу на адаптацію аутистів, дана тема практично невивчена.

Спроби встановити основні чинники адаптації особистості робилися багатьма вітчизняними та зарубіжними психологічними дослідниками (З. Фрейд, А. Фрейд, Г. Гартман, Е. Еріксон). Так, на думку представників психоаналітичного напрямку, процес адаптації визначається конфліктами в розвитку особистості, функціонуванням захисних механізмів, які вирішують ці конфлікти на користь індивіда і визначають (або не визначають) психічну рівновагу особистості. В рамках гуманістичного напрямку (А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм) основними умовами адаптації є індивідуальні особливості, що характеризують особистість, яка самоактуалізується, високий ступінь конгруентності між "Я-реальним" та "Я-ідеальним", а також ціннісні орієнтації з точки зору «нормальності в суспільстві». Представники біхевіористського напрямку (наприклад, Б.Ф. Скіннер, А. Бандура) вважають середовище головним джерелом розвитку особистості, а головними умовами адаптації - зовнішні умови виховання. У рамках інтеракціоністського напрямку (Л. Філіпс та ін.) на адаптацію впливають як інтрапсихічні фактори (особистісні характеристики - рішучість, активність, самостійність), так і фактори середовища (умови виховання). Представники когнітивного напрямку (наприклад, Ж. Піаже, Л. Фестінгер) розглядають адаптивні властивості інтелекту і роблять висновок, що розвинені інтелектуальні здібності можуть бути умовою адаптації особистості. Отже, наукові розробки виявили багатоаспектність феномену адаптації, який вийшов за межі загальної біології і вивчається в медицині та фізіології.

Реалізація психологічних підходів до адаптації вимагає уваги до процесів взаємодії між людьми та малими групами. Згідно з соціально-психологічним підходом, біологічний, фізіологічний, психологічний і соціальний розвиток людини взаємозалежні і взаємопов'язані, постійно збагачуються і змінюються завдяки активній діяльності людини.

Адаптація людини також проявляється у виникненні адаптивних моделей поведінки при зміні середовища. Іншими словами, суть адаптації полягає в тому, щоб стати частиною середовища, активно впливати на нього та свідомо брати участь у його змінах і перетвореннях. Тільки набувши певних свобод, людина може успішно впливати на середовище, в якому вона функціонує, а індивідуальна діяльність не може існувати поза процесом адаптації.

Однолітки дитини також можуть відігравати вирішальну роль в адаптації та формуванні статево-рольової поведінки. Поведінка, яка відхиляється від норми, така як важлива соціальна самоізоляція (тобто відмова від соціальної діяльності та груп однолітків), пов'язана з неприйняттям однолітками. Крім того, неприйняття однолітками в дитинстві передбачає негативні результати в підлітковому та ранньому дорослому віці. Наприклад, діти, які були нехтуваними однолітками, мають більше шансів на розвиток як екстерналізованих, так і інтерналізованих проблем, ніж їхні однолітки, яких сприймають краще. Отже, оскільки неприйняття однолітками призводить до подальшої поведінкової дезадаптації, а часто це відбувається через демонстрацію гендерно нетипової поведінки, батьки можуть бути більше стурбовані майбутнім своїх аутичних дітей, особливо це стосується хлопців, оскільки саме вони частіше ніж дівчата демонструють статево-рольову нетипову поведінку в дитинстві. Це припущення узгоджується з висновками про те, що дівчата, як вважають, мають більше шансів природним чином «вирости» з нетипової поведінки, на відміну від хлопчиків (Schroeder, Cappadocia, Bebko, Pepler, & Weiss, 2014).

Ще один важливий, хоча й рідко обговорюваний момент, полягає в тому, що гендерно упереджені очікування, як

правило, змінюються з віком. Під час переходу до підліткового віку дівчата стикаються з більш складними соціальними очікуваннями, ніж хлопчики, що створює більший тиск на них, щоб бути соціально нехтуваними. Існування підвищених соціальних очікувань щодо дівчат-підлітків підтверджується висновками про інтереси та вподобання підлітків, які свідчать про те, що дівчата проводять більше часу у справах, пов'язаних із стосунками, тоді як хлопчики проводять більше часу наодинці, граючи в м'яч або відеоігри. Крім того, одностатева дружба дівчат передбачає більшу близькість і турботу, ніж одностатева дружба хлопчиків, яка більше характеризується дружнім суперництвом і ризикованою діяльністю, зазвичай дана тенденція властива нормотиповим підліткам, однак нерідко виражена й у підлітків з аутизмом. Згідно з цими очікуваннями, ми припускаємо, що, досягаючи підліткового віку, дівчата частіше зазнають суворих соціальних санкцій у разі прояву статево-рольової нетипової поведінки, наприклад соціальної самоізоляції, ніж у дитинстві, оскільки тепер це буде контрастувати з гендерно-віковими очікуваннями більш складних соціальних навичок.

Підлітковий вік є складним періодом для звичайних дівчат, а тим більше для дівчат-аутистів, які повинні мати справу як з труднощами, властивими підлітковому віку, так і з труднощами, пов'язаними з їхнім діагнозом. Наприклад, нещодавнє дослідження показало, що дівчата демонструють менше проблем із соціальною комунікацією, ніж хлопчики, але їхні навички погіршуються з підлітковим віком. Здається, що ці висновки збігаються, знову ж таки, із спостереженням, що дівчаткам-аутистам частіше пізніше встановлюють діагноз аутизму, ніж хлопчикам. На даному етапі залишається незрозумілим, чи соціальні труднощі мають пізніший початок у дівчаток-аутистів, чи вже наявні, більш легкі труднощі виявляються через зростаючу складність соціального середовища цих дівчат у підлітковому віці.

Методи дослідження. В даному емпіричному дослідженні використані наступні методики: Опитувальник гендерних ролей С. Бем; Методика вивчення самоствавлення.

Опитувальник гендерних ролей С. Бем є найпоширенішим інструментом для вимірювання того, як люди оцінюють себе з точки зору гендеру. Методика складається з 60 характеристик, які респонденти оцінюють за семибальною шкалою, виходячи з того, наскільки точно кожна характеристика відображає їх самих. Двадцять характеристик з цього списку складають шкалу маскулітності: незалежність, рішучість, організаторські здібності, сміливість тощо; ще 20 - шкалу фемінності: гнучкість, сором'язливість, чутливість тощо; і останні 20 - нейтральні: сумлінність, артистизм, чесність. Ці якості були обрані на основі характеристик, які вважалися відповідними для статі на момент створення шкали. Метою цієї методики є визначення місця гендеру в культурному контексті, а не характеру конкретної людини.

Методика вивчення самоствавлення призначена для діагностики самоствавлення як афективно-ціннісного компонента самосприйняття, що репрезентує загальний інтегрований образ "Я" людини. Воно розглядається як багатовимірне динамічне утворення, структура якого включає такі елементи, як "позитивне ставлення до себе" (самоповага та самосприйняття) та "негативне ставлення до себе" (самоприпинення).

Опитувальник складається з восьми шкал: відкритість, впевненість у собі, самоуправління, дзеркальний образ Я, самоповага, самоприйняття, любов до себе, внутрішній конфлікт і самозвинувачення. Ця методика дозволяє визначити ставлення людини до соціальних і нормативних стандартів, таких як мораль, сенс життя і соціальне схвалення, а також ступінь рефлексивності, самокритичності і пластичності Я-концепції.

Отримані дані піддавалися статистичному аналізу (кореляційний r-критерій Пірсона, t-критерій Стюдента, U-критерій Манна-Уїтні) з подальшою їхньою якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням.

Результати і обговорення. Насамперед нами було визначено число респондентів за характеристиками статево-рольової поведінки, представленими в методиці С. Бем.

Результати дослідження підлітків з аутизмом а методикою С. Бема.

Значення IS	Шкала	Стать	%
IS > +2,025	Гіперфемінність	Чоловіча	0
		Жіноча	21,9
IS > 1	Фемінність	Чоловіча	14,8
		Жіноча	59,3
- 1 < IS < 1	Андрогінність	Чоловіча	63,0
		Жіноча	18,8
IS < - 1	Маскулінність	Чоловіча	5,6
		Жіноча	0
IS < - 2,025	Гіпермаскулінність	Чоловіча	16,7
		Жіноча	0

Так, для дівчат з аутизмом характерна фемінна (59,3%), гіперфемінна (21,9%) та андрогінна (18,8%) статево-рольова поведінка. Натомість статево-рольова поведінка хлопців характеризується андрогінними (63,0%), гіпермаскулінними (16,7%), фемінними (14,8%) та маскулінними (5,5%) якостями. Зважаючи на великий розкид значень в інтервалі (-1 < IS < 1), для аналізу статево-рольової поведінки доцільно ввести категорії андрогінно-маскулінної поведінки (-1 < IS < 0) для дівчат та андрогінно-фемінної поведінки (0 < IS < 1) для хлопців, що за результатами нашого дослідження є цілком типовим явищем для підлітків з аутизмом.

Для перевірки статистичної значущості відмінностей у вираженості маскулінності, фемінності та андрогінності у дівчат і хлопців з аутизмом було застосовано t-критерій рівності середніх для незалежних вибірок.

Результати застосування незалежного вибіркового t-тесту за фактором М (маскулінність) показують, що середній бал для вибірки 32 дівчат склав 0,25 бала, а середній бал для вибірки 54 хлопців - 0,6 бала. Тест рівності дисперсій показує, що дисперсії двох розподілів статистично значуще відрізняються ($p = 0,001$), а різниця в середніх є статистично значущою на високому рівні значущості ($p = 0,002$). Для фактора F (фемінність) середній бал для жіночої вибірки становить 0,84, а для чоловічої - 0,56; згідно з критерієм рівності дисперсій, дисперсії двох розподілів статистично не відрізняються ($p = 0,476$). Що стосується фактору андрогінності (IS), то середні бали дівчат і хлопців підліткового віку, які брали участь у цьому дослідженні, становили 1,65 і -0,05 відповідно; t-критерій є статистично значущим ($p = 0,001$), що

свідчить про те, що дисперсії двох вибірок статистично значуще відрізняються. Водночас різниця між середніми вибірки хлопців і дівчат є статистично значущою на високому рівні ($p = 0,005$).

Таким чином, різниця між аутичними хлопчиками та дівчатками є статистично значущою для шкал маскулінності та андрогінності, але не є статистично значущою ознакою для шкали фемінності.

Кореляційний аналіз (за критерієм Пірсона) факторів методики С. Бема виявив такі взаємозв'язки: між факторами маскулінності (М) та андрогінності (IS) існує негативний кореляційний зв'язок ($r = -0,548$) та позитивний кореляційний зв'язок між факторами фемінності (F) та андрогінності (IS) ($r = 0,899$). Водночас між маскулінністю та фемінністю існує негативний кореляційний зв'язок ($r = -0,683$).

Таким чином, статево-рольова поведінка підлітків з аутизмом переважно характеризується як фемінізована та гіперфемінізована у дівчат та андрогінно-фемінізована, андрогінна, андрогінна та гіпермаскулінна у хлопців. З одного боку, статево-рольова поведінка аутичних хлопців має тенденцію до фемінізації, а з іншого боку, гіпермаскулінна поведінка переважає у деяких хлопчиків з низькими показниками маскулінності. Статево-рольова поведінка дівчат здебільшого фемінна та гіперфемінна, але андрогінна та особливо маскулінна статево-рольова поведінка практично не спостерігається. Це підтверджує наведені в теоретичному огляді дані про те, що саме хлопці відрізняються від нормотипової вибірки та мають більше проблем зі статево-рольовою адаптацією ніж дівчата.

Результати тесту свідчать, що опитані аутичні підлітки мають низький рівень самооцінки (60,2%), самоуправління (58,8%)

та самоприйняття (35,1%). Вони мають низькі навички саморегуляції та вважають, що їхня доля більше залежить від зовнішніх обставин, ніж від власних зусиль. На думку аутичних підлітків, їхня поведінка та особистість здебільшого викликає лише презирство та осуд з боку оточуючих. Високі показники за шкалою "Самоосудження" (65,4%) свідчать про те, що аутичні підлітки негативно ставляться до себе, є нерелексивними, мають низьку самооцінку та виражене почуття провини за власну соціальну некомпетентність. Водночас, дані за методикою самоствавлення у хлопців та дівчат статистично не відрізняються ($p > 0,05$).

Таким чином, статево-рольова поведінка дівчат з аутизмом є фемініною, гіперфеміною та андрогінною. Хлопці більш андрогінно-фемінні, гіпермаскулінні, андрогінні та маскулінні у своїй поведінці. У міжособистісних стосунках підлітки з аутизмом недостатністю схильні до пасивності, покірності та орієнтуються на думку референта. Вони часто незадоволені собою, песимістично дивляться на майбутнє, уникають контактів або соціальних ролей, які б привертали увагу оточуючих. Для опитаних підлітків характерна сильна потреба в приналежності та почуття провини за свою некомпетентність. Вони мають низький рівень самооцінки та самоприйняття, схильні до самозвинувачення, покладаючи відповідальність за свою долю на зовнішні чинники, такі як батьки та вчителі, вважаючи, що не можуть контролювати власне життя. Статистичний аналіз показав значущі відмінності між дівчатами та хлопцями за шкалами маскулінності та андрогінності, але не виявив статистичних відмінностей за шкалою фемінінності.

Загалом, статево дозрівання негативно впливає на характер і поведінку аутичних підлітків. Спочатку і хлопці, і дівчата стурбовані термінами появи вторинних статевих ознак. Усвідомлення того, що "я не такий, як інші", часто супроводжується тривогою та емоційним напруженням. З віком актуалізуються критерії статево-рольової поведінки, особливо фемінінності для дівчаток і маскулінності для хлопчиків. Процес формування маскулінної статево-рольової поведінки є особливо складним.

Дівчата вважають за честь бути слабкими і "жіночними", тоді як фемінізовані хлопці засуджуються однолітками. Перебільшені стандарти "маскулінності" часто компенсуються підвищеною агресивністю, грубістю та правопорушеннями, що сприяє формуванню неформальних антисоціальних груп. Ця тенденція характерна як для нормотипових підлітків, так і для таких, що мають аутичні розлади, особливо неважкої форми.

Для оцінки темпів психосексуального розвитку у підлітків з різним рівнем інтелекту було створено спеціальну методику, яка дозволяє батькам і вчителям оцінити рівень психосексуального розвитку своєї дитини і порівняти його з віковими нормами. Наші дослідження показують, що перебіг психосексуального розвитку у підлітків з нормальним рівнем інтелекту в цілому відповідає нормі. У деяких випадках спостерігається прискорення статевого дозрівання, що проявляється, зокрема, у зниженні віку початку менструацій (9-11 років). Водночас підлітки з аутизмом демонструють значні відмінності у формуванні гендерної ідентичності та стереотипної гендерно-рольової поведінки порівняно з підлітками того ж віку з нормальним інтелектом. Зокрема, перша інформація про стать з'являється у віці 5-6 років. Водночас, більшість батьків намагаються відтягнути час, коли діти мають бути поінформовані про гендерні відмінності: ми бачили випадки, коли діти з легкою розумовою відсталістю у віці 11-12 років не мали адекватного уявлення про відмінності між жіночими та чоловічими розмірами тіла, те саме стосується й аутистів. На тлі інформаційних прогалин про гендерні відмінності у людей з аутизмом несвоєчасно розвиваються вторинні статеві ознаки, менструація та сексуальна активність. Це призводить до неврозів (особливо у дівчаток), страху перед статевим дозріванням і неприйняття свого підліткового «Я». Ситуація ускладнюється небажанням батьків бачити своїх аутичних дітей дорослими. Таким чином, з аналізу результатів емпіричного дослідження можна зробити висновок, що в цілому підлітки мають мало або зовсім не мають інформації про ознаки підліткового віку, що негативно

впливає на їхній емоційний стан і подальший розвиток в цілому.

Гендерну дисфорію та гендерну дисперсію можна концептуалізувати як частини спектру гендерної ідентичності, причому всі індивідуальні гендерні ідентичності належать десь у цьому спектрі. Гендерна ідентифікація — це конструкт, відмінний від гендерної ідентичності, і стосується соціальної ідентичності людини як члена гендерної групи. Ми визначаємо гендерну ідентифікацію (з точки зору теорії соціальної ідентичності) як психологічну приналежність до гендерної групи, наприклад, людина з гендерною ідентичністю «жінка», яка сильно ідентифікує себе з іншими жінками через їхню статеву групу. Найбільш домінуючими гендерними групами є «чоловіки» та «жінки», однак гендер все частіше концептуалізується як спектр, а не як бінарна конструкція. Тому існує велика кількість гендерних груп, до яких може належати індивід, і деякі люди можуть вважати, що вони взагалі не належать до гендерної групи, а скоріше є «гендерно вільними». Цілковито може бути, що люди з аутизмом, які, швидше за все, відрізняються статтю, менш схильні відчувати приналежність до будь-якої гендерної групи, будь то «чоловіки», «жінки», «трансгендери», «небінарні люди» і т. д. Це пов'язано з тим, що люди з аутизмом частіше належать до гендерних меншин, з меншою кількістю членів і, отже, меншим доступом до інших членів групи, що може зменшити почуття приналежності до групи.

Висновки. Було виявлено, що у людей з аутизмом почуття соціальної приналежності до інших людей з аутизмом пов'язане з покращенням психологічного благополуччя. Емпіричні дослідження показали, що для підлітків аутизмом характерна гіперфемінна та гіпермаскулінна сексуальна поведінка. Значною мірою це

пов'язано з особливостями дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, які виховують дітей з функціональними порушеннями, системою виховання в спеціальних школах, а також способом життя людей з порушеннями розвитку. І хоча така ситуація в цілому не сприймається батьками та педагогами як негативна, вона ставить під сумнів потенціал соціальної адаптації підлітків з гіперрольовою поведінкою, незалежно від рівня їхнього психічного розвитку. Отже, дилема "гіперфемінності (пасивності) чи гіпермаскулінності (агресивності)" має бути подолана шляхом популяризації та поширення моделей поведінки, що характеризуються творчим самовираженням підлітків у різних сферах діяльності.

Наші висновки також показують, що дівчата-аутисти мали значно більш різноманітні гендерні ідентичності порівняно з хлопцями-аутистами. Крім того, вони, як правило, менш сильно ідентифікували себе з гендерною групою, ніж хлопці-аутисти. Екстремальна теорія чоловічого мозку висвітлює біологічні фактори, пов'язані з розвитком аутизму та чоловічою статтю, наприклад, високий рівень внутрішньоутробного тестостерону при аутизмі. Цілковито можливо, що ці біологічні фактори впливають на гендерну ідентичність дівчат-підлітків. Однак дівчата-аутисти, які не були гендерно конгруентними, з більшою ймовірністю ідентифікували себе поза бінарною статтю: лише 7% ідентифікували себе як чоловіки, а 26,5% — з небінарною «іншою» ідентичністю. Це свідчить про те, що хоча біологічні фактори, пов'язані з аутизмом, можуть впливати на гендерну ідентичність у дівчат більше, ніж у хлопців, це не призводить до вищої маскуліної гендерної ідентичності, а до того, що люди ідентифікуються поза гендерною бінарністю.

Список використаних джерел

1. Baron-Cohen, S., Knickmeyer, R. C., & Belmonte, M. K. (2005). Sex differences in the brain: implications for explaining autism. *Science*, 310(5749), 819-823.
2. Kanfiszler, L., Davies, F., & Collins, S. (2017). 'I was just so different': The experiences of women diagnosed with an autism spectrum disorder in adulthood in relation to gender and social relationships. *Autism*, 21(6), 661-669.
3. Lemaire, M., Thomazeau, B., & Bonnet-Brilhault, F. (2014). Gender identity disorder and autism spectrum disorder in a 23-year-old female. *Archives of Sexual Behavior*, 43, 395-398.

4. Schroeder, J. H., Cappadocia, M. C., Bebko, J. M., Pepler, D. J., & Weiss, J. A. (2014). Shedding light on a pervasive problem: A review of research on bullying experiences among children with autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders*, 44, 1520-1534.

5. Van Der Miesen, A. I., Hurley, H., & De Vries, A. L. (2018). Gender dysphoria and autism spectrum disorder: A narrative review. *Gender Dysphoria and Gender Incongruence*, 82-92.

Summary

INFLUENCE OF GENDER-ROLE BEHAVIOR ON THE SOCIAL ADAPTATION OF AUTISTIC CHILDREN

Kharchenko N. A. PhD in psychological sciences, associated professor, an associated professor at the chair of psychology Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Perepeluk T. D. PhD in psychological sciences, Professor of the department of psychology Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Introduction. Increasing attention is now being paid to the increasing prevalence of boys with autism spectrum disorder (ASD) and the implications of this disparity in the ratio for the scientific and practical understanding of autism in girls. One of the unstudied factors related to child development concerns is whether sociocultural factors, such as gender expectations, influence ratings of symptom severity and predictions of future behavioral development, including sex-role development. .

Purpose. Description of the analysis of the influence of sex-role behavior on the adaptation of adolescents with autism.

Methods. Questionnaire of gender roles S. Bem; Methods of studying self-attribution.

Originality. Thus, girls with autism are characterized by feminine, hyperfeminine and androgynous sex-role behavior. Instead, the gender-role behavior of boys is characterized by androgynous, hypermasculine, feminine and masculine qualities. Considering the large spread of values in the interval ($-1 < IS < 1$), for the analysis of sex-role behavior it is advisable to introduce the categories of androgynous-masculine behavior ($-1 < IS < 0$) for girls and androgynous-feminine behavior ($0 < IS < 1$) for boys, which, according to the results of our study, is quite a typical phenomenon for adolescents with autism.

Conclusion. Thus, the sex-role behavior of adolescents with autism is mainly characterized as feminized and hyperfeminized in girls and androgynous-feminized, androgynous, androgynous and hypermasculine in boys. On the one hand, the sex-role behavior of autistic boys tends to feminize, and on the other hand, hypermasculine behavior prevails in some boys with low masculinity scores. Gender-role behavior of girls is mostly feminine and hyperfeminine, but androgynous and especially masculine gender-role behavior is practically not observed. This confirms the data presented in the theoretical review that it is boys who differ from the normative sample and have more problems with gender-role adaptation than girls.

Key words: autism; behavioral disorder; sex-role behavior; adaptation; Self-concept.

Концептуалізація – Харченко Н. А.

Методика – Перепелюк Т. Д.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

The authors declare that they have no conflict of interest.

Дата надходження рукопису/Date of receipt of the manuscript: 02.03.24.

Дата прийняття рукопису/Date of acceptance of the manuscript: 19.03.24.

© 2024. This work is under an open license CC BY-NC 4.0.